

Л. О. Шкварчук

Регіональні особливості цінових коливань на споживчому ринку

Здійснено дослідження тенденцій регіональних індексів споживчих цін. Визначено, що типовість змін рівня цін на споживчі товари у регіонах є досить низькою і характерна лише для умов стабільно функціонуючої економіки. Обґрунтовано, що макроекономічна нестабільність поглиблює регіональні диспропорції розвитку, а її тягар розподіляється між регіонами нерівномірно. Виявлено наявність лівосторонньої асиметрії в регіональному розподілі індексів споживчих цін, що свідчить про вищу частота появи негативних відхилень регіональних індексів споживчих цін, ніж позитивних. Визначено базові поняття та окреслено концептуальні засади формування регіональних цінових диспаритетів, під якими розуміється розбіжність напрямів і темпів росту доходів населення та цін на споживчі товари у відповідному регіоні. Доведено необхідність формування державної політики децентралізації на засадах згладження регіональних цінових диспаритетів.

Ключові слова: регіональні ціни, регіональні диспропорції розвитку, диференціація споживчих цін, ціновий диспаритет.

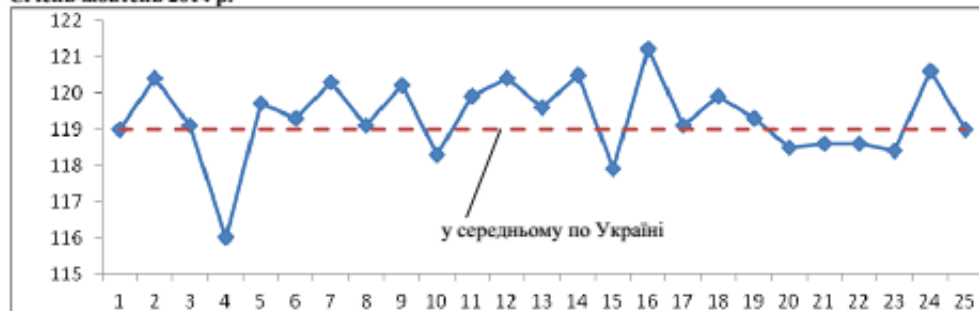
Диспропорції економічного розвитку регіонів значною мірою впливають на диференціацію рівня життя населення. Згладження цих негативних особливостей регіонального розвитку є завданням, що має вирішуватись не лише на рівні місцевих органів самоуправління, але й має пріоритетом державної політики децентралізації. Одним з основних показників, що дає можливість оцінити рівень неоднорідності розвитку територій і, відповідно, соціальних дисбалансів, є регіональний індекс споживчих цін. Характеризуючи зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для власного споживання, індекс споживчих цін дає інформацію про рівень інтегрованості населення регіону у загальноекономічні процеси.

Загалом проблеми асиметрії розвитку регіонів України були предметом дослідження багатьох учених. Проте концепція цінового регіонального диспаритету загалом є несформованою. Донині не існує єдиного підходу до визначення можливостей і втрат від регіональних цінових диспаритетів, повноважень органів влади в процесах регулювання цін, формування продовольчої доступності та ефективності функціонування місцевого самоврядування у сфері ціноутворення. Усе це визначає актуальність досліджень цінових коливань на споживчому ринку в розрізі регіонів.

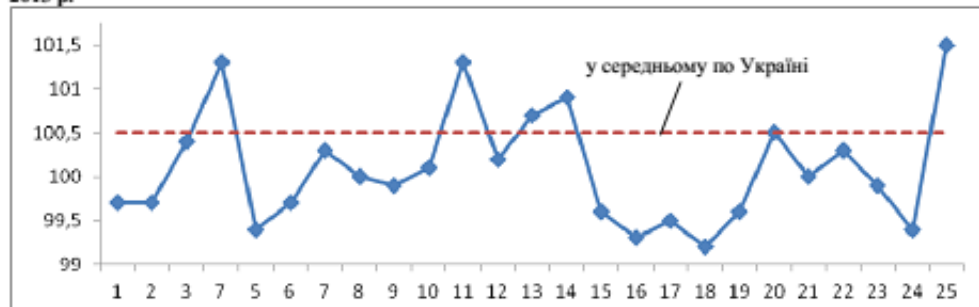
Метою статті є формування системи оціночних характеристик цінових коливань на споживчому ринку через призму регіонального підходу.

Важливість аналізу цінових тенденцій обумовлюється необхідністю дослідження доступності споживчих товарів у розрізі окремих регіонів. Інформаційною базою дослідження є дані Державної служби статистики України про індекси споживчих цін за регіонами України (24 області та одне місто державного підпорядкування – м. Київ). Відповідні індекси цін доцільно називати регіональними індексами, що відображає специфіку сфери дослідження. Графічно динаміки регіональних індексів споживчих цін за 2011 – жовтень 2014 рр. зображено на рис. 1. Наведені графіки

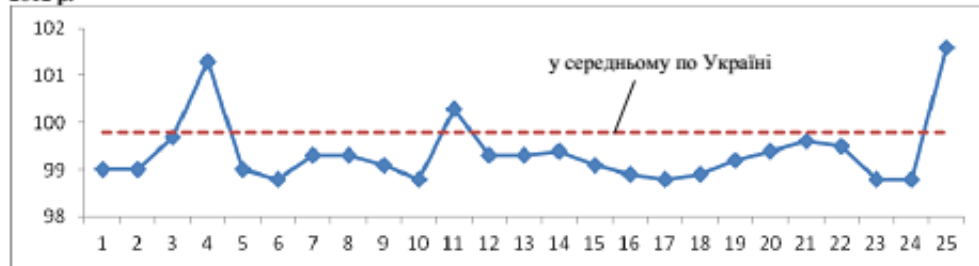
Січень-жовтень 2014 р.

2013 р.

2012 р.

2011 р.

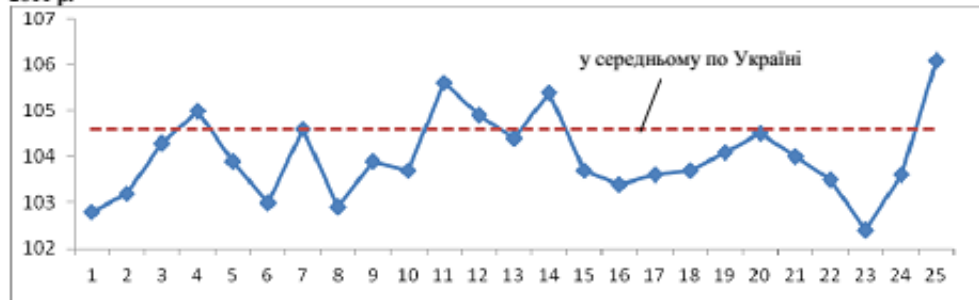

Рис. 1. Динаміка індексу споживчих цін за регіонами:

1 – Вінницька; 2 – Волинська; 3 – Дніпропетровська; 4 – Донецька; 5 – Житомирська; 6 – Закарпатська; 7 – Запорізька; 8 – Івано-Франківська; 9 – Київська; 10 – Кіровоградська; 11 – Луганська; 12 – Львівська; 13 – Миколаївська; 14 – Одеська; 15 – Полтавська; 16 – Рівненська; 17 – Сумська; 18 – Тернопільська; 19 – Харківська; 20 – Херсонська; 21 – Хмельницька; 22 – Черкаська; 23 – Чернівецька; 24 – Чернігівська області; 25 – м. Київ;

Побудовано авторами на основі даних [1].

свідчать про нерівномірність темпів зростання цін у регіональному розрізі. Варто відзначити, що для регіонів не характерна типовість відхилень регіональних індексів цін від загальнодержавного рівня. Типовість динаміки є характерною для 2011-2013 рр. і суттєво іншою у 2014 р. (за січень-жовтень).

Упродовж 2011-2013 рр. у Донецькій, Луганській областях і м. Київ (регіони 4, 11 та 25 відповідно) темпи змін споживчих ціни були більшими за середній темп по країні. У той же час постійно меншими від середніх були відповідні регіональні показники у 12 регіонах (Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях). Для решти регіонів (10 областей) характерною є зміна напряму відхилення впродовж досліджуваного періоду.

В аналізований період 2014 р. для 13 областей темпи змін споживчих ціни були більшими за середній темп по країні. Особливістю цього періоду є явна зміна лідерів цінового зростання на споживчому ринку, адже найвищий темп зростання цін був зафіксований у Рівненській обл. – 121,2%. Нижчими за середній показник були темпи зростання цін на споживчі товари у семи регіонах, при цьому лише чотири з них (Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька обл.) відповідали аналогічним характеристикам у попередні роки.

Наведені значення свідчать про наявність певних регіональних цінових особливостей. За 2011-2014 рр. типовість цінової динаміки складає 16%. Якщо вилучити з дослідження нестабільний період 2014 р., то цей показник складатиме 60%. При цьому типовість переважання складала 12%, решта 48% – це типовість відставання регіональних індексів споживчих цін від середньоринкових.

Розсіювання регіональних показників індексу споживчих цін, оцінене за дисперсією, було найбільшим у 2009 р. (1,772 в. п.), а найменшим (0,418 в. п.) – у 2013 р. (табл. 1).

У ризикології середнє квадратичне відхилення використовують для математичної інтерпретації рівня ризику операцій. Відповідно до наведених у табл. 1 даних, можна стверджувати, що найвищий ризик регіональної диференціації цін був у 2009 р., а найменший – у 2013 р. При цьому у 2014 р., попри високі значення нетиповості тенденцій цінових змін, ризик регіональної диференціації був значно меншим, ніж у 2009 р. Це свідчить про те, що кризові явища в економіці України у 2009 р. та 2014 р. мали різні наслідки з позиції формування регіональних диспропорцій розвитку. Так, криза 2008-2009 рр. призвела більшою мірою до формування регіональних диспропорцій розвитку і жителі різних регіонів України по-

Таблиця 1

Характеристики регіональної диференціації споживчих цін

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	жовтень 2014 р.
Дисперсія	1,772067	0,861667	0,819933	0,517267	0,418733	1,185798
Середнє квадратичне відхилення	42,5296	20,68	19,6784	12,4144	10,0496	28,45914
Тип диференціації	значне	середнє	середнє	незначне	незначне	значне

Розраховано авторами на основі даних [1].

різному відчули її тягар. Криза 2014 р. має більш рівномірні наслідки для економіки різних регіонів, рівень життя населення по країні змінюється рівномірно.

Найнижчий рівень ризику регіональної диференціації цін був у 2012 та 2013 рр. У цей період рівень розвитку регіонів був найбільш однорідним – добробут населення зростає рівномірніше, ніж в інші роки.

Аналіз особливостей регіональної залежності зміни споживчих цін, здійснений за допомогою варіаційного ряду розподілу, наведений на рис. 2. Для побудови графіка розподілу використані дані Держкомстату про регіональні індекси споживчих цін за 2009-2013 рр. За кожен рік визначено відносні відхилення індексу цін за кожним регіоном від середнього значення по Україні ($x - \bar{x}$). Усі відхилення згруповано у 25 груп: загальний інтервал розрахунку визначався відрізком $AB = (-6; 5,5)$, крок групування – 0,5.

Графік, наведений на рис. 2, дозволяє говорити про наявність лівосторонньої асиметрії в регіональному розподілі індексів споживчих цін. Частота появи негативних відхилень регіональних індексів ($p_- = 71$) була більшою, аніж поява позитивних відхилень ($p_+ = 45$).

Показники асиметрії розраховуються за формулами:

– абсолютний:

$$A_s = \bar{x} - M_o,$$

де M_o – ознака ряду розподілу, що найчастіше зустрічається (мода);

$\bar{x}$ – середнє зважене значення ознаки;

– відносний:

$$A_s = \frac{\bar{x} - M_o}{\sigma},$$

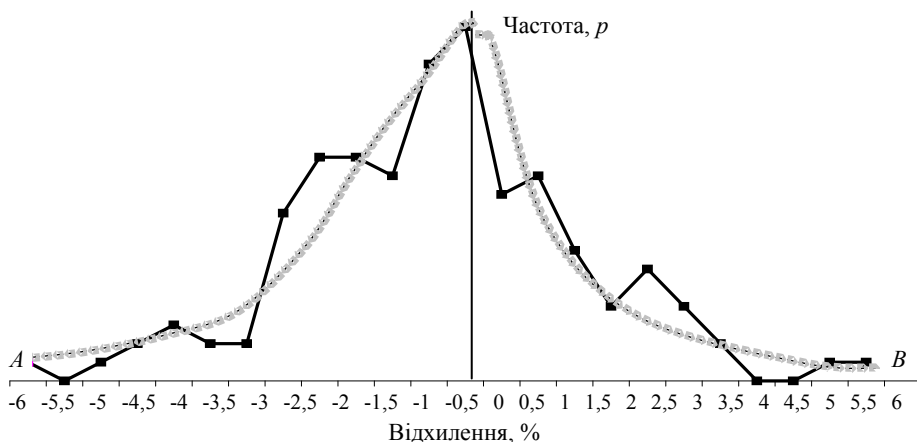

Рис. 2. Розподіл відхилень регіональних індексів роздрібних цін на продовольчому ринку
Побудовано автором на основі даних [1].

де σ – середнє квадратичне відхилення ознаки.

За результати розрахунків було отримано такі значення:

- середнє зважене значення – $\bar{x} = -50$;
- мода – $M_o = 0$;
- середнє квадратичне відхилення – $\sigma = 50,21$;
- абсолютна асиметрія – $A_s = -50$;
- відносна асиметрія – $A_s' = 0,995$.

Оскільки $A_s < 0$, то наявність лівосторонньої асиметрії є підтвердженою. Така асиметрія може оцінюватись як позитивне явище, оскільки свідчить про переважання від'ємного відхилення регіональних індексів споживчих цін від середнього по країні. Це означає, що в більшості випадків (53% від загальної кількості) регіональний індекс роздрібних цін є нижчим від середнього значення по країні, у 33% випадків цей показник є вищим за середній по країні та у 14% випадків регіональний індекс збігається із середнім по країні.

Отримані значення не дають однозначної відповіді на питання про наявність регіональної цінових диспропорцій. Адже така диспропорція наявна лише тоді, коли рівень цін на споживчому ринку відповідного регіону не корелюється з рівнем доходів його жителів. Якщо цінові тенденції досить різняться в регіональному розрізі й значною мірою відхиляються від відповідних тенденції середнього показника по країні, то виникає потреба регіональної диференціації соціальної політики. В іншому випадку, задля регулювання розвитку територій можна застосовувати механізми загальнодержавного рівня.

Для формування обґрунтованого підходу до визначення можливостей і доцільності регіонального моніторингу та регулювання цін були розраховані коефіцієнти варіації низки даних про індекси цін на харчові продукти в регіональному розрізі, оскільки цей коефіцієнт служить показником однорідності сукупності. Розрахунки були здійсненні за даними Держкомстату у щорічному розрізі за 2009-2013 рр. Результати розрахунків наведено у табл. 2.

Отримані значення коефіцієнта варіації дозволяють говорити про однорідність аналізованої сукупності, оскільки у кожен аналізований період виконувалась умова: $v < 33\%$. Отже, середній індекс роздрібних цін на харчові продукти ($\bar{x}$) є типовою і надійною характеристикою сукупності.

Оцінювання характеру регіональних цінових диспаратів здійснені за показниками залежності рівня споживчих цін і рівня доходів населення (заробітної плати) у розрізі регіонів, наведено у табл. 3.

Таблиця 2

Основні характеристики низки регіональних індексів роздрібних цін на продукти харчування

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Середнє значення, $\bar{x}$	110,7	103,5	123,7	124,5	110,9
Середнє квадратичне відхилення, σ	7,79	13,01	15,53	13,17	7,86
Коефіцієнт варіації, v	7,03	12,57	12,55	10,58	12,86

Розраховано автором на основі даних [2].

Таблиця 3

Показники регіонального цінового диспаритету

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Коваріація	169,950	115,069	284,837	302,925	243,893	-107,506
Характер диспаритету	середній	значний	незначний	незначний	середній	значний

Розраховано автором на основі даних [1].

Позитивні значення коваріації у 2009-2013 рр. свідчать, що високі рівні індексу споживчих цін у відповідних регіонах поєднуються з високими рівнями доходів населення у цих регіонах. Чим вищим є значення коваріації, тим меншим є диспаритет. Відповідно до даних табл. 3, незначний регіональний ціновий диспаритет був у 2011 та 2012 рр. Тобто найвищі темпи зростання споживчих цін у цей період у м. Києві, Донецькій і Луганській областях відповідають найвищим рівням середньої заробітної плати у цих регіонах. У 2009 та 2013 рр. регіональний диспаритет цін був середнім. Досить значним він був у 2010 р. – найвищі темпи зростання споживчих цін найменшою мірою були пов'язані з високими рівнями середніх заробітних плат у цих регіонах.

У 2014 р. (за даними січня-жовтня) коваріація була від'ємною – найвищі темпи зростання споживчих цін спостерігалися у регіонах з найнижчими рівнями середньої заробітної плати. Це, зокрема, характерне для Рівненської, Чернігівської і Волинської областей. Для цих регіонів виявлений ціновий диспаритет пов'язаний з певними загрозами і може трактуватись як негативний. У той же час існує й позитивний диспаритет, за якого у регіонах з найвищими рівнями середніх заробітних плат є невисокі темпи зростання споживчих цін (наприклад, м. Київ).

Проведені дослідження показали, що:

1) цінова диференціація в регіональному розрізі не має типового характеру, визначається загальноекономічними факторами та потребує періодичного уточнення;

2) на споживчому ринку проявляється дія закону єдиних цін, згідно з яким, якщо на конкурентних ринках проводяться операції з рівноцінними активами, то їх ринкові ціни будуть прямувати до зближення [3, с. 256]. Рівноцінними вважаються активи, що є еквівалентними та ідентичними за своєю суттю. Під таке визначення повністю підпадають споживчі товари, оскільки їх характеристики якості та основних властивостей не залежать від місця розташування;

3) рівень регіонального цінового диспаритету характеризується різною величиною, змінюючись від незначного у 2011-2012 рр., середнього у 2013 р. та значного у 2014 р.

Регіональний ціновий диспаритет підтверджує нерівномірність економічного розвитку територій, але не завжди є свідченням депресивності територій. При цьому оцінювання переваг цінових диспаритетів має стати об'єктом окремих наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Індекси споживчих цін за регіонами: дані за 2009-2014 рр. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Індекси роздрібних цін на продукти харчування за регіонами: дані за 2009-2014 рр. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Боди З. Финансы : [пер. с англ.] / З. Боди, Р. Мертон. – М. : Вильямс, 2000. – 595 с.
4. Шульц С. Л. Ціновий чинник інтегрованості економічного простору України / С. Л. Шульц // Регіональна економіка. – 2008. – № 2 (48). – С. 12-24.

References

1. State Statistics Service of Ukraine. (2009-2014). *Indeksy spozhyvchyykh tsin za rehionamy [Consumer price indices by region]*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
2. State Statistics Service of Ukraine. (2009-2014). *Indeksy rozdribnykh tsin na produkty kharchuvannya za rehionamy [Indices of retail food prices by region]*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Bodie, Z., & Merton, R. C. (2000). *Finansy [Finance]*. Moscow: Williams. [in Russian].
4. Shults, S. L. (2010). Tsinovy intehrovanosti ekonomichnoho prostoru Ukrayiny [Price factor of the integrating of economic space of Ukraine]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 48(2), 12-24. [in Ukrainian].

Shkvarchuk L. O. Regional features of price fluctuations at the consumer market.

The tendencies of regional consumer price indexes are investigated in the article. It is proved that disproportions of regional economic development are largely influenced on differentiation of population standards of living. A regional cost-of-living-index characterizes the level of heterogeneity of regions development. Prices in different regions change variously. There are some typical features of regional price changes in the conditions of stable economy, but it's difficult to determine such features in the crisis economy.

The types of price regional rejections are discovered. The high level of regional prices diversification indicates an increase in disproportion of regional growth. But a depth of regional differentiation of prices is insignificant. The risk of regional prices differentiation went down during the last year. The current economic crisis has more consequences for the economy of different regions, than previous, and the standard of population living changes over the country.

The presence of left-side asymmetry in regional distribution of cost-of-living-indexes, that testifies to higher frequency of appearance the negative rejections on regional cost-of-living-indexes, than positive, is educed. It seems that in most cases the regional cost-of-living-indexes are below the mean of country value.

The main attention in the article paid to determining basic concepts and delineation of conceptual foundations of regional price disparity which includes the distinction between the level of prices on custom goods and per capita incomes, is determined. The features of forming prices disparities are identified. It's proved that regional price disparity has both a negative and positive pressure on the development of regional economy and standards of living on its population.

Attention is focused on the role of public policy in the smoothing of contradictions of regional price disparity.

Key words: regional prices, regional disproportions of development, differentiation of consumer prices, price disparity.

Шкварчук Л. А. Региональные особенности ценовых колебаний на потребительском рынке.

Исследованы тенденции изменений региональных индексов потребительских цен. Доказано наличие низкой типичности изменений уровня цен на потребительские товары в регионах, которая характерна лишь для условий стабильно функционирующей экономики. Обосновано, что макроэкономическая нестабильность углубляет региональные диспропорции развития, а ее груз распределяется между регионами неравномерно. Обнаружено присутствие левосторонней асимметрии в региональном распределении индексов потребительских цен, что свидетельствует о более высокой частоте появления негативных отклонений региональных индексов потребительских цен, чем позитивных. Определены базовые понятия и очерчены концептуальные принципы формирования региональных ценовых диспаритетов, под которыми следует понимать несоответствие изменения направления и темпов роста доходов населения и цен на потребительские товары в соответствующих регионах. Доказана необходимость формирования государственной политики децентрализации на принципах сглаживания региональных ценовых диспаритетов.

Ключевые слова: региональные цены, региональные диспропорции развития, дифференциация потребительских цен, ценовой диспаритет.

Шкварчук Людмила Олександрівна – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка» (email: fin@polynet.lviv.ua).

Надійшло 14.11.2014 р.